

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ARAPLARDA KİŞİLERE AD VERMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

FACTORS AFFECTING NAMING PEOPLE IN THE PRE-ISLAMIC ARABS

Ahmet İhsan DÜNDAR

Dr., Öğretim Görevlisi, Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati
Anabilim Dalı, adundar@uludag.edu.tr, orcid.org/0000-0002-4178-2294

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 18 Nisan 2021 / 18 April 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 3 Mayıs 2021 / 3 May 2021

Yayın Tarihi / Published: 25 Temmuz 2021 / 25 July 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz / July – Autumn 2021

Cilt / Volume: 7, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 893-909.

Cite as / Atıf: Dündar, Ahmet İhsan. “İslam Öncesi Dönemdeki Araplarda Kişilere Ad Vermeyi Etkileyen Faktörler [Factors Affecting Naming People in the Pre-Islamic Arabs]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 7/2 (Temmuz/July 2021), 893-909.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Herhangi bir dilin kökeni, o dilde var olan kelimelerin hangi etkenler altında ve nasıl ortaya çıktığı konusu öteden beri araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Merak uyandıran ve çeşitli yorumlar getirilen bu konu tabiatıyla özel adları da kapsamaktadır. Ad verme olgusu, insanoğlunun kendi tarihi kadar eskilere uzanmaktadır. Bu kapsamda çeşitli varlıklara özel adlar verirken insanoğlu çok sayıda ilham kaynağından yararlanmış, çeşitli faktörlerin etkisinde kalmıştır. Kişilere ad vermede dayanan ilham kaynakları, takip edilen yöntemler topluma, toplumu oluşturan daha küçük birimlere, inançlara, etnik yapıya vs. göre değişiklik göstermektedir.

Çalışmamızda Arapların kişilere ad verme konusunda ne tür ilham kaynaklarından istifade ettiklerini, ne gibi faktörlerden etkilendiklerini incelemeye çalıştık. Arapların yaklaşık on beş asırlık bir süreyi kapsayan tarihleri ve yayılmış oldukları geniş coğrafya göz önünde bulundurulduğunda kişi adları konusunun ne denli geniş boyutlara sahip olduğu tahayyül edilebilir. Bu nedenle konuyu İslam öncesi dönemdeki Araplar özelinde incelemeye gayret ettik. Dilbilim de dâhil olmak üzere çeşitli bilim dallarınca incelenmesi mümkün olan Arap kişi adları etraflıca ele alınmayı bekleyen bir alan olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adbilim (*Onomasiology*), Kişi adları bilimi (*Antroponim*), Ad verme, Ad verme geleneği, Araplarda ad verme.

Abstract

The origin of any language, under what factors, and how the words in that language emerged have attracted the attention of researchers for a long time. This topic, which arouses curiosity and various interpretations, naturally also includes special names. The phenomenon of naming goes back as old as the history of mankind. In this context, while giving special names to various beings, human beings have benefited from many sources of inspiration and have been affected by various factors. The sources of inspiration and methods followed in naming people are based on the society, the smaller units that make up the society, beliefs, ethnic structures, etc. vary according to.

Our study tried to examine what kinds of inspiration the Arabs benefited from in naming people and what factors were affected by them. Considering the history of Arabs spanning nearly fifteen centuries and the wide geography in which they have spread, one can imagine how wide the subject of personal names has been. For this reason, we tried to examine the issue with the Arabs in the pre-Islamic period. Arab personal names, which can be studied by various disciplines, including linguistics, are seen as a field that awaits detailed consideration.

Keywords: Onomasiology, Anthroponym, Naming, Naming tradition, Naming in Arabs.

Extended Abstract

Special names are created for persons, places, or other objects by choosing from the words that are defined as the general name or genre name existing in the language. "During naming, one of the words of the language, most often a species name, is given to a person, a place, a mountain or a river, it turns into a special name."

The act of converting the genre name to a special name is called "naming, naming, naming". This action is the common property of all societies in the world. The act of naming each society's own language structure, history, tradition, culture, geography, belief, and so on. It has been processed and developed in line with the factors.

To mention common practices for almost every society such as naming based on religious items, famous and respected people, epics, myths and fairy tales, geographical names, historical events, as well as having their own traditions, customs, practices, and sources of inspiration in naming, it is also possible.

Regardless of society, the name treasure of a nation is the expression of its present mental and spiritual state. In this respect, the Arab cultural heritage contains important examples in the period starting from the pre-Islamic period and reaching the present day regarding the names of individuals, which are not considered as symbols only.

One of the works that can be considered directly related to the names of people in terms of linguistics in Arabs is the work named *Kitāb ul-İstiqāq* by the famous Arabic linguist Ibn Duraid (d. 933)

Another work is the work named *al-Mubhij fī tafsīr asmā' shu'arā' Divān al-ḥamāsah* by the famous Arabic linguist Ibn Jinnī (d. 1002).

Related to the subject, Ibrāhīm Sāmerrā's (d. 2001) studied the names of Arabic people origin used in various countries, *A'lām al-'Arabīyyah: dirāse lughavīyyah, icīmāyyah*, as well as *Onomasticon Arabicum* by Leone Caetani (d. 1935) and Giuseppe Gabrieli (d. 1942), which he compiled with the help of a committee, are some of the works that have been done in the modern period.

In addition, it would be appropriate to point out the work named *Islamic Names* by Annemarie Schimmel (d. 2003).

It would not be wrong to say that Arabs, like almost every nation, are under psychological, sociological, economic, political, security, and similar influences while naming them. In the light of the information, we have gathered from the works we have the opportunity to examine, the factors and practices inspired by the Arabs living in the pre-Islamic period -without sorting by any measure- are as follows:

1- The desire to inflict fear on his enemies and provide psychological superiority:

Names like "أسد (= lion)", "نمر (= tiger)" and "فهد (= pars)" with the desire to be strong and assertive as in predators; - It is seen that the names related to war and war materials such as "حرب (= war)", "حربة (= bayonet)" and "سهم (= arrow)" were given to their children by the Arabs in the pre-Islamic period.

2- Good luck, abundance, and good wishes:

They used names such as "نوفل (= open-handed, generous, bountiful)", "هاشم (= crumbling bread for dinner)" and "وهاب (= grant)", which mean generous and open-handed.

3- The first object seen or heard during birth:

The person who named his child "حجر (= stone)" with the inspiration, he got from the first object he saw, and/or heard the name of, chooses this name by attributing the meanings of his child being strong, durable, patient, and long-lasting like a stone.

4- Geographical formations:

"جبل (= mountain)", "حَزْن (= hard ground, hilly place)", "صخر (= rock)" and "سهل (= plain)" etc. words, strength, endurance, breadth and so on. It is evaluated that they give the name by interpreting good meanings.

5- Celestial bodies:

"نجم (= star)", "شمس (= sun)", "قمر (= moon)", "برج (= zodiac sign)" and "سعد (= each of the stars in the constellation Aquarius)" are a few of these names.

6- Religious belief:

The word “عبد” which means servant was added in front of the words Lât, Menât, Uzzâ, Hübel, each of which is idols, and they formed “عبد اللات ، عبد مناة ، عبد العزى”.

7- *Superstitions:*

They can name a woman of perfect beauty with the words “جرباء (= barren)” or “قبيحة (= ugly)”.

8- *Names with bad meaning:*

According to the naming practice generally seen in Arabs, they give their children like “حرب (= war)”, “ضرار (= to harm)”, “مرّة (= bitter)”, “حنظلة (= bitter melon)”, “كلب (= dog)” they give unpleasant names.

9- *Names with uncertainty of meaning:*

There's a rumour, Halil B. When Ahmed asked the renowned Bedouin Arab Ebu'd Dukaysh what the word “دقيش” meant in his name, he said, “I don't know. ”These are names which we have heard but whose meaning we do not know”.

10- *Meaningful names:*

“Why do you give your children the worst “ذئب (wolf)” and “كلب (dog)” to Abou Al-Doqaysh, but you name your slaves with the most beautiful names such as “رباح (gain)” and “مرزوق (bestowed)”?” “We name our children for our enemies and our slaves for ourselves”, he said.

As we found out during our study, the special names used by Arabs both in the pre-Islamic period and in the post-Islamic period are waiting for researchers who will subject the field to multi-faceted analysis. For, with its many sub-categories, Arabian science does not seem to have received enough attention despite its rich and vast treasure. The low number of works written in the field reveals this situation.

It is possible to evaluate the name treasure of society as materials that carry information about the psychology, sociology, history, ideals, expectations, events, and other aspects of that society. In this respect, in our opinion, studies and researches to be conducted on Arabic names in terms of linguistics will reveal significant data and results.

Giriş

İnsanın düşünme, kavrama konuşma ve anlaşma eylemlerini sağlıklı biçimde sürdürebilmesinde kelimelere ihtiyaç duyduğu açık bir gerçektir. Bu nedendir ki kelimelere dökülemeyen bir şeyin insanoğlu açısından hiçbir zaman var olmadığını söylemek abartı olmaz. Soyut-somut, canlı-cansız, hakiki-hayali her ne olursa olsun kendisine ad verildiği takdirde insanın algılama, anlama ve anlatma kapsamına girebilmektedir. Adı bilinmeyen bir şeyin kavranması da mümkün görülmemektedir.¹ Kaldı ki dilin kendisi de bütünüyle bir adlandırma örgüsü olarak kabul edilmektedir.² O halde ad nedir?

Ad “varlıklarla nesnelere, eylemleri, duyguları, nitelikleri, görüngüleri vb. gösteren sözcük”³ veya “bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz”⁴ olarak tanımlanmaktadır. Sözlüklerin çok büyük bölümünü adlar oluşturmaktadır. Daha geniş bir açıdan değerlendirildiğinde ve adın bir genellemeden ibaret olduğu göz önünde bulundurulduğunda dilde var olan ifadelerin her birinin ad olduğu söylenebilir.⁵

Dilde var olan genel ad⁶ veya tür adı⁷ olarak nitelendirilen kelimelerden seçimde bulunarak kişiler, yerler veya diğer nesnelere için özel adlar oluşturulmaktadır. “Ad verme sırasında dilin sözcüklerinden biri, en sık olarak da bir tür adı, bir kişiye, bir yere, bir dağ ya da ırmağa verilince özel ada dönüşmüş olur.”⁸

Tür adının özel ada dönüştürülmesi eylemi “ad verme, ad koyma, ad takma” olarak adlandırılmaktadır. Bu eylem yeryüzünde gelmiş geçmiş tüm toplumların ortak malı niteliğindedir.⁹ Ad verme eylemi her toplumun kendi dil yapısı, tarihi, geleneği, kültürü, coğrafyası, inancı vb. etkenler doğrultusunda işlenmiş ve gelişmiştir. Ad verme eylemi veya olayının özel adlarla ilgili yanını konu edip incelemek üzere adbilim (*onomasiology*) olarak anılan bilim dalı ortaya çıkmıştır.¹⁰ Bu bilim dalı bir yandan özel adları kullanım yönünden inceleyerek anlambilimle (*semantics*); öte yandan özel adların verilme geleneklerini inceleyerek halkbilimle (*folklore*) ilişkili görülmektedir.¹¹ Söz konusu geleneklerle özel adların anlam ve kullanımları arasında, birbirini besleme ve destekleme bakımından sıkı bir bağ bulunduğu da göz ardı edilemez.

¹ Necip Üçok, *Genel Dilbilim: Lengüistik*. (İstanbul : Multilingual, 2004), 48.

² Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. (Ankara : Türk Dil Kurumu, 2013), 26.

³ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (İstanbul : Multilingual, 2007), 12.

⁴ Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük* (Erişim 11 Şubat 2021), “Ad”.

⁵ Abartılı olarak değerlendirilmesi mümkün olan ve tartışmaya açık bulunan bu değerlendirme için bkz. Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, 26-37.

⁶ Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, 40-41.

⁷ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara : Türk Dil Kurumu, 2009), 3: 95.

⁸ Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 3: 95.

⁹ Orhan Acıpayamlı, “Türk Kültüründe ’Ad Koyma Folkloru’nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, *IV. Milletlerarası Türk halk kültürü kongresi bildirileri : gelenek, görenek ve inançlar*. (Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi., Ankara : Kültür Bakanlığı, 1992), 4/1.

¹⁰ Acıpayamlı, “Türk Kültüründe ’Ad Koyma Folkloru’nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, 4/1.

¹¹ Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, 42.

Adbilimin ortaya koyduğu bilgiler ve veriler dilbilim (*linguistics*), toplumbilim (*sociology*), halkbilim (*folklore*), hukuk (*law*) gibi bilim dallarıyla ilgili olup bu alanlardaki uzmanlar tarafından incelenip çeşitli sonuçlara varılmaktadır.¹² Diğer bilim dallarıyla olan ilişkisi yanında adbilim, yer adları (*toponim*), dağ adları (*boronim*), kavim, kabile, halk adları (*etnonim*), gök cisimlerinin adları (*cosmonim*), dinsel veya mitolojik varlıkların adları (*teonim*), hayvan adları (*zoonim*), su adları (*hidronim*), kurumların adları (*ketatonim*) ve konumuzla ilgili olan kişi adları bilimi (*antroponim*) gibi alt dallara ayrılmaktadır.¹³

Kişi adları kapsamına göbek adı, asıl adı, soyadı, takma adlar, sanlar girmektedir. Araplar tarafından kullanılan künye ve nisbeler de aynı kapsamda değerlendirilebilir. İnsana verilen ad, insan için taşıdığı değere ışık tutmasının yanı sıra o insanın üyesi olduğu toplumun kültürü ve gelenekleriyle çok sıkı bir ilişkiye sahiptir. Doğum veya daha başka yollarla topluma yeni katılan bireylere ad verme konusunda her toplumda kendine özgü bir gelenek meydana geldiği görülmektedir. Bu geleneğin oluşmasında toplumların kültür tarihleri, birbirlerinden etkileşimleri, bağlı buldukları dinî, siyasi, sosyal ve kültürel çevreleri, sosyoekonomik yapıları etkili olmuştur.¹⁴

Her toplumda çocuğa, o toplumun örf ve âdetleri gözetilerek; çocuğun kişiliğini tanıtabilecek veya ailenin çocukta görmek istediği özellikleri yansıtabilecek adlar verilir.¹⁵ Çocuğuna vereceği adı seçecek olan kişi dilsel formlar, sanatsal şekiller, mitolojik semboller, dini unsurlar vb. ile kuşatılmış karmaşık dokuya sahip simgeler ağı içerisinde yaşamını sürdürmektedir.¹⁶ Bu simgeler ağı içerisinde ad seçiminde bulunurken çocuğun doğduğu gün gerçekleşen doğa olaylarından; yatırlar ve ziyaret yerleriyle ilgili adlardan; benimsediği dini inanç açısından kutsal, yüce veya üstün kabul edilen kişi ve varlıklarından (mesela Müslüman ise Allah'ın isimleri ve sıfatlarından, peygamberlerin veya onların yakınlarının, arkadaşlarının isimlerinden); tarihi kahramanların, siyasi liderlerin veya ideologların adlarından; hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlardan; çocuğun doğduğu yerle ilgili adlardan; minnet, şükran, hayranlık ve dostluk duygularından; ölmüş aile büyüklerinin adlarından; coğrafi, kozmik, göksel ve meteorolojik olaylar veya öğelerle ilgili adlardan; birbirine uyumlu adlar olması arzusunun; modayla ve kültür değişimleriyle ilgili adlardan vb. ilham alındığı görülmektedir.¹⁷

Ad verme konusunda her toplumun kendine göre gelenekleri, görenekleri, uygulamaları ve ilham kaynakları bulunmasının yanı sıra dini öğelerden, ünlü ve saygın kişilerden, destan,

¹² Nevin Balta, "Gaziantep'te çocuklara Ad Verme Geleneği", *Folklor/Edebiyat* 19/76 (2013), 195.

¹³ Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, 631-632; Ahmet Kayasandık, "Türkçe Kişi Adları Bibliyografyası Denemesi", *Journal of Strategic Research in Social Science* 5/1 (2019), 59; Umut Balcı, "Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları (Sosyo-Kültürel ve Dilbilimsel Bir Yaklaşım)", *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik* 2/2 (31 Aralık 2014), 110.

¹⁴ Balta, "Gaziantep'te çocuklara Ad Verme Geleneği", 195.

¹⁵ Bülent Gül, "Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları", *Türkbilgi* 12 (01 Haziran 2006), 185.

¹⁶ Salâh Kâzım Hâdî, "Simyâu't-tesmiye inde'l-Arab", *Mecelletü'l-Bâbis (Kerbela Üniversitesi, Beşeri Bilimler Eğitim Fakültesi)* 11/4 (2014), 103.

¹⁷ Mevlüt Metin Türkteş, "Türklerde Ad Verme İle İlgili Bazı Tespitler", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 7/17 (2019), 38.

söylence ve masallardan, coğrafi adlardan, tarihsel olaylardan hareketle ad verme gibi hemen hemen her toplum için ortak uygulamalardan söz etmek de mümkündür.¹⁸

Meydana gelmesi ve gelişmesi belli kanunlara dayanan kişi adları, onları ortaya çıkaran ve yaşatan halkın tarihi, manevi hazinesi ve milli varlığını gösteren sembollerdir.¹⁹ Hangi millet olursa olsun, sahip olduğu ad hazinesi o milletin bugünkü zihinsel ve ruhsal durumunun anlatımıdır.²⁰ Bu açıdan bakıldığında sadece birer simge olarak değerlendirilmesi mümkün görülme-yen kişi adları konusunda Arap kültür mirası İslam öncesi dönemden başlayıp günümüze değin ulaşan süreçte önemli örnekler barındırmaktadır.

Arap dilindeki özel adlar ve bu kapsamdaki kişi adları konusu daha ziyade gramer kitaplarında ele alınıp çoğunlukla Arap dil bilgisi kuralları (nahiv) açısından incelenmiştir.²¹ Çocuklara ad verilmesinde izlenen yollar, ilham kaynakları, gelenek ve göreneklerle anlamları üzerine yapılan araştırmaların daha ziyade modern dilbilim çalışmaları kapsamında gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir.

Araplarda kişi adları konusunda dilbilim açısından doğrudan ilgili olarak değerlendirilebilecek eserlerden biri, ünlü Arap dil bilgini İbn Düreyd'e (ö. 321/933) ait *İştikâku esmâ'i'l-kabâ'il* adlı eserdir. Bu “eserde, Hz. Peygamber ve onun Meâd b. Adnân'a kadar uzanan soy kütüğündeki özel isimler başta olmak üzere Arap dilindeki birçok şahıs, kabile ve yer adlarının kökeni açıklanmıştır. İbn Düreyd'in, Şuûbiyye hareketi mensuplarının ve bazı kimselerin Arapların isimlerinin anlamlarını bilmediklerinden çocuklarına hayvan adı koydukları yönündeki iddialarına cevap vermek üzere telif ettiği eser Arap kabileleri, kabilelerin tarihi ve meşhur kimselere dair önemli bilgiler yanında çeşitli hadislerin ve şiiirlerin yorumunu ihtiva eder.”²² İbn Düreyd'in bu kitabı dışında tarih, biyografi ve ensâba dair eserlerde özel adlar ve kişi adları hakkında bilgilere rastlanmaktadır.²³

Bir diğer eser ünlü Arap dilci İbn Cinnî'ye ait (ö. 392/1002) *el-Mübbih fî tefsîri esmâ'i şu'arâ'i'l-Hamâse* adlı eserdir. İbn Cinnî bu eserinde Ebû Temmâm'ın *Dîvânü'l-Hamâse*'sinde yer alan yaklaşık 220 şairin adlarının iştikakı ve manalarını açıklamıştır.²⁴

Konuyla ilgili olarak İbrahim Sâmerrâî'nin (ö. 2001) çeşitli ülkelerde kullanılan Arapça kökenli kişi adlarını incelediği *el-A'lâmü'l-Arabiyye: dirâse lugaviyye, ictimâ'iyye* adlı eserinin yanı

¹⁸ Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 3: 117-118.

¹⁹ Ajn Bağirov, “Nahçıvan'da Çocuklara Ad Verme Adetleri”, çev. Lütfiye Velibeyli, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler dergisi* 4 (K 1997), 149.

²⁰ Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 3: 115.

²¹ İbrâhim Samerrâî, *el-A'lâmü'l-Arabiyye: dirâse lugaviyye, ictimâ'iyye*. (Bağdad : el-Mektebetü'l-Ehliyye, 1964), 5.

²² Nasuhi Ünal Karaaslan, “İbn Düreyd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999), 19/418.

²³ Nevzat Erkan - Ahmet İhsan Dündar, *et-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-Münîr İbn Dihye el-Kelbî (inceleme-metin-çeviri)*. (Bursa : Bursa Akademi, 2020), 77, 97.

²⁴ Mehmet Yavuz, “İbn Cinnî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999), 19/399; Ebû'l-Feth Osman b Cinnî el-Mevsîli İbn Cinnî, *el-Mübbih fî tefsîri esmâ'i şu'arâ'i'l-Hamâse*. (Dimaşk #Beyrut : Dârü'l-Kalem #Dârü'l-Menâre, 1987), 19-20.

sıra Leone Caetani'nin (ö. 1935) Giuseppe Gabrieli (ö. 1942) ve bir heyetin yardımıyla derlediği *Onomasticon arabicum* adlı eser modern dönemde yapılmış çalışmalardan bir kaçıdır. Caetani'nin adı geçen eseri Arapça kişi adlarıyla sınırlı olmayıp İslâm'la ilgili tarih, coğrafya ve biyografi alanındaki çalışmalarda geçen şahıs ve yer adları konusunda bilgi veren tamamlanamamış bir çalışmadır.²⁵ Ayrıca Annemarie Schimmel'a (ö. 2003) ait *Islamic Names* adlı esere de işaret etmek yerinde olacaktır. Schimmel bu çalışmasında Müslüman ülkelerdeki adları ele alarak özellikle Arapça, Türkçe ve Farsça kişi adları ile diğer özel adları konu etmiştir.²⁶ Adı geçen eserlerin yanında bu alanda kaleme alınmış çeşitli makalelerden de söz edilebilir. Ayrıca konuyla doğrudan ilgili olmayan İslam'da evlilik, anne-baba hakları konulu eserlerde bazı bilgilere rastlamak mümkündür.

Kişilere Ad Vermede Arapların İlham Aldıkları Kaynaklar

Kişileri göstermek üzere çeşitli adlandırmalarda bulunduğu görülmektedir. Göbek adı, asıl adı, takma ad, mahlas vb. adlandırmaların Türkçede; alem, lakab, künye, nisbe gibi adlandırmaların da Arapçada kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmamızda Arapçada kişiler için kullanılan lakap, künye ve nisbe hariç olmak üzere alem kapsamındaki adların ilham kaynakları örnekleriyle birlikte tespit edilmeye çalışılacaktır.

Tarihçi Kalkaşendî (ö. 821/1418), *Subhü'l-a'sâ fî snâ'ati'l-inşâ* adlı eserinde Arapların neşeleri konusunda incelemede bulunacak kimselerin dikkat etmesi gereken hususları maddeler halinde sıralarken iki maddede Arapların, verdikleri adlar konusundaki adetlerine işaret ederek şu ifadelere yer vermiştir: "Arapların isimlerinin geneli hayal hazinelerinde deveren edip duran ve içli dışlı oldukları şeylerden; yırtıcı hayvanlardan, bitkilerden, canlılardan ya da yeryüzünde var olan diğer cansız varlıklardan alınmadır. Genel olarak görülen ad verme uygulamalarına göre Araplar çocuklarına nahoş karşılanan isimleri, kölelerine ise sevilen isimleri vermektedirler."²⁷

Arapların çevrelerinde bulunan canlı veya cansız varlıkların isimlerini çocuklarına vermeleri konusunda Kalkaşendî'nin bu değerlendirmeleri doğruluk payına sahip olmakla birlikte ad vermeye ilişkin olarak izledikleri tek yol ya da ilham aldıkları tek kaynak olmasa gerektir. Hayata, insana, ahlâkî değerlere, kadere, dinlere, kabileler arası çekişmelere, savaşımlara, yaşam koşullarına ve daha başka olgulara bakış açılarının da ad vermede Araplar üzerinde etkili olduğunu değerlendirmek mümkündür. Tarihçi Cevâd Ali'nin (ö. 1987) Arapların isimleri "ilginç ve alışılmadık dışına çıktığı için dikkatleri çeken konulardan biridir"²⁸ sözleri bu yönde yorumlanabilir. Ayrıca İbn Düreyd'in yukarıda belirtilen *İştikâku*

²⁵ Mahmut H. Şakiroğlu, "Leone Caetani", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992), 6/544.

²⁶ Annemarie Schimmel, *Islamic Names*. (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1995), vii.

²⁷ Ahmed b. Ali Kalkaşendî, *Subhü'l-a'sâ fî snâ'ati'l-inşâ* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Misriyyeti, 1922), 1: 312.

²⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*. (Bağdat: Bağdat Üniversitesi, 1993), 1: 527.

esmâ'î'l-kabâ'il adlı eserinde ele aldığı kişi adlarına dair açıklamalarında bu durumu gözlemek mümkündür.

Hemen hemen her millet gibi Arapların da ad verirken psikolojik, sosyolojik, ekonomik, politik, güvenlik ve benzeri etkiler altında kaldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. İnceleme imkânı bulduğumuz eserlerden derlediğimiz bilgiler ışığında tespit ettiğimize göre, İslam öncesi dönemde yaşayan Arapların kişilere ad verirken ilham aldıkları etkenler ve uygulamalar -herhangi bir ölçüye göre sıralama yapmaksızın- şunlardır:

1- Düşmanlarına korku salıp psikolojik üstünlük sağlama arzusu:

Bilindiği üzere özellikle İslam öncesi Arap toplumu kan bağına dayalı kabileler halinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kabile üyesi olmak, kişinin var olma garantisi anlamına gelmekte ve dolayısıyla kabilenin bekası için kişinin gönülden bağlılık göstermesini, yeri geldiğinde kendi haklarından ve hatta canından fedakârlık göstermesini gerekli kılmaktaydı.²⁹

Bununla birlikte içinde buldukları çöl ortamı Arapları, bir yandan sert coğrafi şartlarla bir yandan da çevredeki diğer kabilelerle sürekli bir mücadele içinde olmaya mecbur bırakmıştır. Aralarında antlaşma bulunmayan kabileler birbirlerinin doğal düşmanı olarak telakki edilmiş, kabileler arasındaki kavgalar, baskınlar, intikamlar ve savaşlar neredeyse rutin hale gelmiştir.³⁰

Söz konusu çetin çöl şartları altında ve kabileler arası mücadele ortamında Araplar düşmanlarına bir nevi psikolojik üstünlük sağlamak, düşmanları üzerinde caydırıcı bir etki oluşturmak gayesiyle çocukları için bu yönde isimler tercih etmişlerdir.³¹

Bu kapsamda değerlendirilmesi mümkün olan adlar için farklı ilham kaynaklarından veya ad vermede amaçlanan hedeflerden söz etmek mümkündür. Şöyle ki ad verilecek çocukta;

- Yırtıcı hayvanlardaki gibi güçlülük ve atılganlık olması arzusuyla “أسد (=aslan)”, “نمر (=kaplan)” ve “فهد (=pars)” gibi isimler;

- Yırtıcı kuşlardaki gibi keskin ve saldırgan niteliklere sahip olması arzusuyla “صقر (=şahin)” ve “عقاب (=kartal)” gibi isimler;

- Dikenli, sağlam ve acı çöl bitkileri gibi dayanıklı ve yıkılmaz olması arzusuyla “حنظلة (=acı kavun)”, “قتادة (=geven otu)” gibi isimler vermekteydiler. Bunların yanı sıra;

- Galibiyet, üstünlük ve zafer anlamı taşıyan “غالب (=galip)”, “باسل (=cesur, yiğit)” ve “شداد (=güçlü)” gibi isimler;

²⁹ Adem Apak, *Anabatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*. (İstanbul : Ensar Neşriyat, 2019), 129.

³⁰ Apak, *Anabatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, 131-132; Yaşar Acat - Sümeyye Sati, “Araplarda İsim Koyma Mantığı” 29 (Ekim 2018), 350.

³¹ Hâdî, “Simyâu't-tesmiye inde'l-Arab”, 104; M. Özgü Aras, “Ad Koyma”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1988), 1/332.

- “حرب (=savaş)”, “حربة (=sümgü)” ve “سهم (=ok)” gibi savaşla ve savaşta kullanılan gereçlerle ilgili isimlerin de İslam öncesi dönemdeki Araplar tarafından çocuklarına verildiği görülmektedir.³²

2- Uğur, bereket ve iyi dilek:

İslam öncesi dönemde yaşayan Araplarda ahlaki erdem olarak yiğitlik ve cömertliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ahlaki özelliklerin önemsenmesinin arka planında kişinin veya mensubu olduğu kabilenin gurur kaynağı olmak, namını yüceltmek, saygınlığını korumak gibi yine kabileyi önceleyen bir anlayışın olduğunu ifade etmek mümkündür.³³

Söz konusu maksatlara yönelik olarak güzel ahlaki özellikler o dönemin Araplarınca da önemsenerek çocuklar için bu yönde uğur ve bereket getirmesi düşüncesiyle, güzel ahlaki özelliklerle bezenmesi arzusuyla iyilik dilekleri ihtiva eden isimler tercih edilmiştir. Bu kapsamda olarak çocukları için;

- Cömert ve eli açık olma anlamı taşıyan “نوفل (=eli açık)”, “هاشم (=yemeğe ekmek ufalayan)” ve “وهب (=hibe eden)” gibi isimleri³⁴;

- İyi dilek anlamı taşıyan “نانل (=umduğuna erişen)”, “سعيد (=bahtiyar)” ve “عامر (=uzun ömürlü, bayındır kılan)” gibi isimleri tercih etmişlerdir.³⁵ Düşmana korku salmak, psikolojik üstünlük sağlamak düşüncesiyle verilen adların bir kısmında da iyi dilek ve uğur beklentisi bulunduğu söylenebilir.

Konar göçer olarak yaşayan bedevi Arapların ad verirken içinde buldukları yaşam şartları çerçevesinde daha ziyade somut varlıklardan ilham aldıkları görülmektedir. Şehirlerde yerleşik halde yaşam süren Arapların ise ad verirken iyilik ümidi, bereket, gönül huzuru, imrenme, sevinç, neşe, sağlık, uzun ömür gibi anlamlara gelebilecek veya bu tür dilekleri içerdikleri çağrışımına yol açan kelimeleri ad olarak tercih ettikleri ifade edilmektedir. “مسعود (=mutlu)”, “بشر (=muştı)”, “أيمن (=bereketli)” ve “حسن (güzel)” bu adlardan birkaçıdır.³⁶

3- Doğum sırasında görülen veya sesi duyulan ilk nesne:

Çölün çetin ortamında yaşamını sürdüren ve içinde bulunduğu coğrafi çevrenin bir parçası olan Arap erkeği eşi doğum yaptığı sırada dışarı çıktığında beliren ilk hayvanın, sağ tarafından gelip sol tarafına doğru giden bir kuşun ya da gözüne ilk ilişen cansız bir nesnenin adını çocuğuna verebilmektedir. Bu kapsamdaki isimlere de bir önceki maddedeki isimlerde olduğu gibi uğur getirme arzusu yönünde bir anlam yüklenmiş olması söz konusudur.³⁷

³² Acat - Sati, “Araplarda İsim Koyma Mantığı”, 351.

³³ Apak, *Anabatlaryla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, 116.

³⁴ Acat - Sati, “Araplarda İsim Koyma Mantığı”, 352.

³⁵ Hannâ Nasr Hittî, *Kâmûsü'l-esmâ'l-Arabiyye ve'l-muarrabe ve tefsîru me'ânihâ* (Beirut : Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 160.

³⁶ Acat - Sati, “Araplarda İsim Koyma Mantığı”, 356, 357.

³⁷ Acat - Sati, “Araplarda İsim Koyma Mantığı”, 353.

Gördüğü ve/veya adını duyduğu ilk nesneden aldığı ilhamla çocuğuna "حجر (=taş)" adını veren kişi çocuğunun da taş gibi güçlü, dayanıklı, sabırlı ve uzun ömürlü olması anlamlarını kastederek bu adı tercih etmektedir. Benzer şekilde "كلب (=köpek)" adını çocuğuna veren kişi, köpekte var olan koruyuculuk, cana yakınlık ve sesinin uzak mesafelere kadar ulaşması gibi güzel anlamları hedefleyerek bu adı vermektedir. "جش (=sıpa)", "حجر (=taş)" vb. çağrıştırdığı ilk anlam bakımından hoş olmayan kelimelerin kişi adı olarak kullanılması, kelimenin işaret ettiği varlığın iyi yönleri kastedilerek Araplar tarafından ad olarak tercih edildiği yorumu yapılmaktadır.³⁸ Bu tarzda bir adlandırmada bulunmadan önce Arapların -Câhiz'in (ö. 255/869) ifade ettiğine göre- kuşları ürkütüp kaçırmak yöntemini veya daha başka bir fal yöntemini uygulanmaları da ihtimal dahilindeydi.³⁹

4- Coğrafi oluşumlar:

İslam'dan önceki dönemde yaşamış olan Arapların hayatlarında içinde buldukları çevre büyük rol oynamıştır. Yaşamlarının şekillenmesinde çevreden etkilendikleri gibi, kültürlerinin ve düşüncelerinin oluşumunda da etraflarındaki somut nesnelere ilham almışlardır. Bu durumun kişilere verdikleri adlara da yansıdığı görülmektedir. Dağ, tepe, kayalık, ova gibi çeşitli coğrafi oluşumları da çocuklarına ad olarak vermişlerdir. "جبل (=dağ)", "حزن (=sert zeminli, engebeli yer)", "صخر (=kaya)" ve "سهل (=ova)" vb. kelimeleri, işaret ettikleri varlıklarda var olan güç, dayanıklılık, genişlik vb. iyi anlamlara yormak suretiyle ad olarak verdikleri değerlendirilmektedir.⁴⁰

Coğrafi oluşumlardan hareketle ad verme konusunda dikkat çeken bir husus, Arapların "جبل (=dağ)", "سند (=yamaç)", "طود (=yüce dağ)" gibi tür adı olan kelimeleri kişiler için ad olarak kullanırken Uhud, Sebîr, Ece, Selmâ gibi dağlara ait özel adları kişilere vermemeleridir. Oysaki adları sayılan bu dağlar her zaman gözlerinin önünde duran, çadırlarından her çıktıklarında görebildikleri dağlardır.⁴¹

5- Gök cisimleri:

İslam'dan önceki dönemde yaşamış olan Araplarda, çocuklarına ad verirken etraflarındaki coğrafi oluşumlar yanında gök cisimlerinin adlarından da yararlandıkları görülmektedir. "نجم (=yıldız)", "شمس (=güneş)", "قمر (=ay)", "برج (=burç)" ve "سعد" (=kova takımıyıldızındaki yıldızlardan her biri)⁴² bu adlardan birkaçıdır.

O dönemin Arap toplumunda gökcisimlerine tapınma görülmesi⁴³ sebebiyle bu adlandırmaların inançlarından kaynaklanmış olduğu düşünülebilir. Ayrıca doğum esnasında

³⁸ Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Seâlibî, *Fıkhü'l-luga ve esrârü'l-Arabîyye*. (Sayda: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2000), 408.

³⁹ Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinani el-Leysi Câhiz, *Kitâbü'l-hayevân* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1965), 1: 324.

⁴⁰ Acat - Sati, "Araplarda İsim Koyma Mantığı", 355, 356.

⁴¹ Câhiz, *Kitâbü'l-hayevân*, 325.

⁴² Acat - Sati, "Araplarda İsim Koyma Mantığı", 356.

⁴³ Apak, *Anahatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, 239.

gördükleri ilk nesnenin uğur getireceği inancıyla yaptıkları adlandırma kapsamında gök cisimlerinin adlarını vermiş olmaları da mümkündür. Câhiz'in ifadelerine göre Araplar “برج” (=burç), “شمس” (=güneş), “قمر” (=ay) kelimelerini ad olarak verirlerken “فلك” (=felek, yörünge), “أرض” (=yeryüzü) ve “سماء” (=gökyüzü) kelimelerini ad olarak kullanmamaktadırlar. O, güneş, ay, yeryüzü ve gökyüzü kelimelerini ise sadece övgü maksadıyla ve lakap tarzındaki isimlendirmede kullandıklarını belirtmiştir.⁴⁴

6- Dini inanç:

Arapların İslam'dan önce Güneş, Ay ve Zühre yıldızı gibi çeşitli gök cisimlerine, çeşitli isimlerle anılan çok sayıdaki putlara tapındıkları ve bir kısmının Yahudilik, Hıristiyanlık, Mecûsîlik, Sâbüîlik, Haniflik gibi dinlere mensup oldukları ilgili kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁵

Benimsedikleri dinin, taptıları putların kişilere verdikleri adlara etkisi görülmektedir. Örneğin birer put ismi olan Lât, Menât, Uzzâ, Hübel kelimelerinin önüne kul anlamına gelen “عبد” kelimesini ekleyerek “عبد اللات، عبد مناة، عبد العزى” şeklinde kişi adları oluşturmuşlardır.⁴⁶ Ayrıca Güneş'e tapmayı ifade eden “عبد شمس” (=güneşin kulu) ismi de o dönemde Araplar tarafından kişi adı olarak kullanılmıştır.⁴⁷ İslam öncesi cahiliye döneminin ünlü Arap şairi İmruülkays'ın (ö. 540 civarı) lakap olarak kullanılan bu adının (امرئ القيس) da Kays kabilesinin tapındığı put adından hareketle “Kays putunun kulu” anlamında olduğu dile getirilmektedir.⁴⁸ Birçok puta tapınmalarının yanında o dönemin bazı Arapları Allah'a da inandıklarından Abdullah adını da kullanmışlardır. Bu adla ilgili en belirgin örnek Hz. Peygamber'in, adı Abdullah olan babasıdır.⁴⁹

İslamî dönemde Arapların köklü bir değişim yaşamaları dini inanışın kişi adlarına ilham kaynağı olması bakımından dikkat çeken bir olgudur. Hayatın hemen her alanıyla ilgili olan bu değişim Arapların kişi adlarına da yansımıştır. Tevhit inancına ve güzel ahlaka çağrı yapan, geçmiş peygamberleri örnek almayı öğütleyen bir dine girdikten sonra Araplar artık önceki uygulamalardan vaz geçerek benimsedikleri yeni dinin ölçülerine ve Hz. Peygamber'in “Çocuklarınıza peygamberlerin adlarını veriniz! Yüce Allah'a en sevimli olan isim Abdullah ve Abdurrahman isimleridir. İsimler içinde en düzgün olanı Hâris ve Hümâm; en çirkinini de Harb ve Mürre'dir.” (Müslim, 3135) gibi tavsiyelerine uygun adlar vermeye başladılar.⁵⁰ İslam dinini benimseyen diğer milletlerde de aynı etki görülmektedir.

7- Batıl inançlar:

⁴⁴ Câhiz, *Kitâbü'l-hayevân*, 325.

⁴⁵ Apak, *Anabatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, 238-239.

⁴⁶ Samerrâî, *el-A'lâmü'l-Arabîyye*, 31; Acat - Satı, “Araplarda İsim Koyma Mantiği”, 357.

⁴⁷ Apak, *Anabatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, 238; Hâdî, “Simyâu't-tesmiye inde'l-Arab”, 104.

⁴⁸ Hâdî, “Simyâu't-tesmiye inde'l-Arab”, 106.

⁴⁹ Erkan - Dündar, *et-Tenvîr fî Mevlîdî's-Sirâci'l-Münîr İbn Dihye el-Kelbî (inceleme-metin-çeviri)*, 103.

⁵⁰ Cemal Ağırman, “Ad Koyma ve Hz.Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (15 Aralık 1998), 135.

İslam öncesi Arap toplumunun ‘câhiliye’ toplumu olarak nitelendirilmesinin altında yatan belki de en önemli etkenlerden biri salim inanç ve akıl değil tarihin derinliklerinden getirdikleri batıl inançlardır.⁵¹ Bu inanışlarına göre çeşitli varlıklara, canlılara veya eşyaya birtakım anlamlar yüklemişler ve yaşamlarını buna göre planlamışlar, buna göre yön vermişlerdir.

Kişi adları verirken de Araplarda bu batıl inanışların etkisi görülmektedir. Câhiz’in belirttiği gibi çocuğa ad vermeden önce kuşları ürkütüp kaçırmak şeklindeki veya daha başka bir tarzdaki fal yönteminin uygulanması⁵² suretiyle görülen veya sesi duyulan ilk nesnenin adının çocuğa verilmesi şeklindeki uygulama bu kapsamda değerlendirilebilir.

Ayrıca mükemmel güzelliklere sahip olan kadınlara kışkanç gözlerin ve kötü ruhların zarar vermesinden duydukları endişe nedeniyle Arapların, bu kadınları olumsuz anlama gelen kelimelerle adlandırdıkları ifade edilmektedir. Örneğin bu nitelikteki bir kadını “جرباء (=çorak)” veya “قبيحة (=çirkin)” kelimeleriyle adlandırabilmektedirler. Arap erkeği, göz değmesinden sakındığı kızını yılanı benzetip “شوهاء (=çirkin)” diye adıyla çağırabilmektedir.⁵³ Benzer şekilde nitelendirmenin daha sonraları o kadının veya kızın asıl adı yerine geçip özel adı olarak kalması da mümkündür.⁵⁴

8- Anlamı kötü olan adlar:

İslam öncesi dönemdeki Arapların anlam bakımından hoş karşılanmayacak kelimeleri de ad olarak verdikleri görülmektedir. “İsimlerinin geneli hayal hazinelerinde deveren edip duran ve içli dışlı oldukları şeylerden; ya “أسد (aslan)” ve “نمر (=kaplan)” gibi yırtıcı bir hayvandan ya “حنظلة (=acı kavun)” ve “نبت (bitki, fidan)” gibi bitkilerden ya “حية (=yılan)” ve “حش (=kara yılan)” gibi canlılardan ya da “صخر (=kaya)” ve “فهر (=taş)” gibi yerde bulunan cansız nesnelere alınmadır. Araplarda genel olarak görülen isimlendirme uygulamasına göre onlar çocuklarına “حرب (=savaş)”, “ضرار (=zarar vermek)”, “مرّة (=acı)”, “حنظلة (=acı kavun)”, “كلب (=köpek)” gibi nahoş karşılanan isimler vermekteydiler.”⁵⁵

Zihinlerde güzel çağrışım yapmayan bu tür adların Araplar tarafından kullanılması düşmanlarına korku salarak psikolojik üstünlük sağlamak, bu kelimelerin işaret ettiği nesnelere var olan güçlülük, dayanıklılık, sadakat gibi güzel özelliklerin hayrına ve bereketine nail olma ümidine (tefeül) dayalı olarak kelimelerin yan anlamlarının kastedildiği şeklinde yorumlanmaktadır. Kötü ruhlardan, kışkanç bakışlardan ve göz değmesinden çocuğu korumak amacıyla bu tür kötü adların verilmiş olduğu da değerlendirilmektedir.⁵⁶

⁵¹ Apak, *Anabatlaryla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, 158-168.

⁵² Câhiz, *Kitâbü'l-hayevân*, 1: 324.

⁵³ Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinani el-Leysi Câhiz, *Resâilü'l-Câhiz* (Kahire : Mektebetü'l-Hancı, 1964), 2: 105.

⁵⁴ Acat - Sati, “Araplarda İsim Koyma Mantığı”, 358.

⁵⁵ Kalkaşendî, *Subhü'l-a'şâ fi snâati'l-inşâ*, 1: 312; Hâdî, “Simyâu't-tesmiye inde'l-Arab”, 104.

⁵⁶ Acat - Sati, “Araplarda İsim Koyma Mantığı”, 351; Hittî, *Kâmûsü'l-esmâi'l-Arabiyye ve'l-muarrabe ve'tefsîru me'ânihâ*, 160.

9- Anlamı belirsiz adlar:

İbn Düreyd geçen satırlarda sözü edilen *el-İştikâk* adlı eserini telif etme nedenini ifade ederken bazı kimselerin Arapçaya dil uzatmalarından ve Arapların kendi dillerinde bulunmayan birtakım kelimelerle kişileri adlandırdıklarından, bunu yaparlarken de iştikak konusunda bilgi sahibi olmadıkları bazı kelimelere ve Halîl b. Ahmed'den (ö. 175/791) yaptıkları rivayete istinat ettiklerinden söz etmiştir.⁵⁷

Söz konusu rivayete göre Halîl b. Ahmed, II./VIII. yüzyılda yaşamış dili iyi kullanan ünlü Arap bedevilerden olan Ebü'd-Dükayş'a⁵⁸, kendi künyesindeki “دقیش” kelimesinin ne anlama geldiğini sorduğunda “Bilmiyorum. Bunlar bizim duyduğumuz ama anlamını bilmediğimiz isimlerdir” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine “Bilmediğin bir şeyi mi kendine künye yaptın?” diye sorması üzerine de “İsimler ve künyeler birer simgedir. Dileyen dilediği adı alır” demiştir.⁵⁹ Arapların çevrelerinde olan nesnelere hareketle ad verdiklerini söyleyen Kalkaşendî'nin ve eserinde her bir kişi adının iştikakı ve anlamı konusunda bilgi vermeyi hedefleyen İbn Düreyd'in değerlendirmeleriyle Ebü'd-Dükayş'ın kişi adlarının birer simgeden ibaret olduğunu dile getiren bu ifadeleri arasında bir uyum görünmemektedir. Kişi adının kelime anlamının ne olduğu değil, kimi gösterdiği konusuna dikkat çeken Ebü'd-Dükayş'ın bu açıklaması dilbilimde özel adlarla ilgili olarak yer verilen ‘anlam boşalması’⁶⁰ durumunu akla getirmektedir.

10- Anlamı güzel adlar:

Güzel anlam taşıyan kelimeleri özel ad olarak kullanma konusunda kaynaklarda ilgi çekici bir bilgi bulunmaktadır. Ad verme konusunda Arapların izledikleri yöntemlerden söz eden Kalkaşendî şu satırlara yer vermiştir: “Araplarda genel olarak görülen isimlendirme uygulamasına göre çocuklarına “حرب (savaş)”, “ضرار (zarar)”, “مرّة (acı)”, “حنظلة (acı kavun)” ve “كلب (köpek)” gibi nahoş karşılanan isimler verirlerken kölelerine “نجاح (başarı)” ve “فلاح (kurtuluş)” gibi hoşça giden, anlamı güzel isimler vermektedirler. Bununla ilgili olarak anlatıldığına göre Ebü'd-Dükayş'a⁶¹ “Siz çocuklarınıza neden, “ذنب (kurt)” ve “كلب (köpek)” gibi en kötü isimleri veriyorsunuz da kölelerinizi “رباح (kazanç)” ve “مرزوق (bahşedilmiş)” gibi en güzel isimlerle adlandırıyorsunuz?” denildiğinde “Çocuklarımızı düşmanlarımız için; kölelerimizi ise kendimiz için adlandırıyoruz” demiştir. Düşmanları için hazır edilmelerinden dolayı çocuklarına güzel olmayan isimler seçtiklerini; kendileri için hazır edilmeleri nedeniyle de kölelerine en güzel isimleri seçtiklerini kastetmektedir.”⁶² Bu ifadelerden anlaşıldığına göre

⁵⁷ Muhammed b. el-Hasan İbn Düreyd, *el-İştikâk*, thk. Abdüsselâm Hârûn (Beirut : Dârü'l-Cil, 1991), 4.

⁵⁸ Ahmed Hasan el-Hasan - Riyad Rızkullah Ebû Hüle, “Ebü'd-Dükayş el-A'râbi : hayâtuhü ve merviyâtuhü ve ârâuhü'l-lugaviyye”, *Mecelletü'l-Ulûmi'l-Arabîyye* 42 (Muharrem 1438), 125.

⁵⁹ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-'Ayn : müratteben alâ hurûfi'l-mu'cem*, thk. Abdülhamid Hindâvî (Beirut : Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1434), 3: 208-209.

⁶⁰ Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, 121-122.

⁶¹ İbn Düreyd benzer bir sorunun el-Utbî'ye sorulduğunu ve yukarıdakine benzer bir cevabı verdiğini aktarmaktadır. Bkz. İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 4.

⁶² Kalkaşendî, *Subhü'l-a'sâ fî sinâati'l-inşâ*, 1: 312.

gece gündüz hizmetlerinde bulunan ve her an seslenebilecekleri kölelerin adlarını kendileri kullanacak oldukları için anlamı güzel kelimelerden seçmekteydiler. Benzer bir durum daha sonraki devirlerde köle ve cariyelere verilen isimlerde de görülmektedir.⁶³

Sonuç

Çalışmamız sırasında tespit ettiğimize göre gerek İslam'dan önceki gerekse İslam'dan sonraki dönemde Arapların kullandıkları özel adlar alanı çok yönlü incelemeye tabi tutacak araştırmacıları beklemektedir. Zira birçok alt kategorisi ile Arap adbiliminin, sahip olduğu zengin ve engin hazineye karşın yeterince ilgi görmemiş olduğu görülmektedir. Alana ilişkin kaleme alınmış eserlerin sayıca az olması bu durumu ortaya koymaktadır.

Bir toplumun sahip olduğu ad hazinesinin o toplumun psikolojisi, sosyolojisi, geçmişi, idealleri, beklentileri, olayları ve daha başka yönleri hakkında bilgi taşıyan materyaller olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu bakımdan Arap kişi adları üzerine dilbilim açısından çok yönlü yapılacak inceleme ve araştırmalar kanaatimizce kayda değer veriler ve sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Çalışmamız sırasında yaptığımız bu tespitler yanında İslam öncesi Arapların kişilere ad verirken çevrelerinde bulunan canlı veya cansız varlıkların adlarını, coğrafi oluşumların adlarını, uğur ve iyi dilek anlamı içeren kelimeleri, asıl anlamı bakımından kötü veya kaba olarak değerlendirilebilecek kelimeleri ve düşmanlarına karşı üstünlük sağlayacakları psikolojik silah olarak nitelendirilebilecek kelimeleri tercih ettikleri görülmektedir. Asıl anlamı kötü çağrışım yapan kelimelerin kişi adı olarak kullanılmasında ise, yan anlamları kastederek ad verdikleri değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Acat, Yaşar - Sati, Sümeyye. "Araplarda İsim Koyma Mantığı" 29 (Ekim 2018), 348-368.
- Acıpayamlı, Orhan. "Türk Kültüründe 'Ad Koyma Folkloru'nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi". *IV. Milletlerarası Türk halk kültürü kongresi bildiri: gelenek, görenek ve inançlar*. 4/1-14. Ankara : Kültür Bakanlığı, 1992.
- Ağırman, Cemal. "Ad Koyma ve Hz.Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (15 Aralık 1998), 124-143.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. 3 Cilt. Ankara : Türk Dil Kurumu, 5. Basım, 2009.
- Ali, Cevâd. *el-Mufassal fî târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Bağdat : Bağdat Üniversitesi, 2. Basım, 1993.

⁶³ Hekmat Dirbas, "Naming of Slave-girls in Arabic: A Survey of Medieval and Modern Sources", *Zeitschrift für Arabische Linguistik* 69 (2019), 30-31.

- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*. İstanbul : Ensar Neşriyat, 4. Basım, 2019.
- Aras, M. Özgü. “Ad Koyma”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1/332-333. İstanbul, 1988.
- Bagirov, Ajn. “Nahçıvan’da Çocuklara Ad Verme Adetleri”. çev. Lütfiye Velibeyli. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler dergisi* 4 (K 1997), 149-154.
- Balcı, Umut. “Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları (Sosyo-Kültürel ve Dilbilimsel Bir Yaklaşım)”. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik* 2/2 (31 Aralık 2014), 110-114.
- Balta, Nevin. “Gaziantep’te çocuklara Ad Verme Geleneği”. *Folklor/Edebiyat* 19/76 (2013), 195-206.
- Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinani el-Leysi. *Kitâbü’l-bayevân*. Beyrut : Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 2. Basım, 1965.
- Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinani el-Leysi. *Resâilü’l-Câhiz*. 4 Cilt. Kahire : Mektebetü’l-Hancî, 1964.
- Cinnî, Ebü’l-Feth Osman b Cinni el-Mevsilî İbn. *el-Mübbic fî tefsîri esmâi şu’arâi’l-Hamâse*. Dimaşk #Beyrut : Dârü’l-Kalem #Dârü’l-Menâre, 1987.
- Dirbas, Hekmat. “Naming of Slave-girls in Arabic: A Survey of Medieval and Modern Sources”. *Zeitschrift für Arabische Linguistik* 69 (2019), 26-38.
- Erkan, Nevzat - Dündar, Ahmet İhsan. *et-Tenvîr fî Mevlidi’s-Sirâci’l-Münîr İbn Dihye el-Kelbî (inceleme-metin-çeviri)*. Bursa : Bursa Akademi, 2020.
- Gül, Bülent. “Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları”. *Türkbilgi* 12 (01 Haziran 2006), 185-191.
- Hâdî, Salâh Kâzım. “Simyâu’t-tesmiye inde’l-Arab”. *Mecelletü’l-Bâbis (Kerbelâ Üniversitesi, Beşeri Bilimler Eğitim Fakültesi)* 11/4 (2014), 101-118.
- Halil b. Ahmed. *Kitâbu’l-Ayn : müratteben alâ hurûfi’l-mu’cem*. thk. Abdülhamid Hindâvî. Beyrut : Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1434.
- Hasan, Ahmed Hasan el- - Ebû Hûle, Riyad Rızkullah. “Ebü’d-Dükayş el-A’râbi : hayâtuhû ve merviyâtuhû ve ârâuhu’l-lugaviyye”. *Mecelletü’l-Ulûmi’l-Arabiyye* 42 (Muharrem 1438), 119-212.
- Hittî, Hannâ Nasr. *Kâmûsü’l-esmâi’l-Arabiyye ve’l-muarrabe ve tefsîru me’ânihâ*. Beyrut : Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 3. Basım, 2002.
- İbn Düreyd, Muhammed b. el-hasan. *el-İştikâk*. thk. Abdüsselâm Hârûn. Beyrut : Dârü’l-Cil, 1991.
- Kalkaşendî, Ahmed b. Ali. *Subbü’l-a’sâ fî snâati’l-inşâ*. Kahire : Dârü’l-Kütübi’l-Mısriyyeti, 1922.

- Karaağaç, Günay. *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara : Türk Dil Kurumu, 2013.
- Karaaslan, Nasuhi Ünal. “İbn Düreyd”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/416-419. İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999.
- Kayasadık, Ahmet. “Türkçe Kişi Adları Bibliyografyası Denemesi”. *Journal of Strategic Research in Social Science* 5/1 (2019), 57-90.
- Samerrâî, İbrâhim. *el-A'lâmü'l-Arabiyye : dirâse lughaviyye, ictimâiyye*. Bağdad : el-Mektebetü'l-Ehliyye, 1964.
- Schimmel, Annemarie. *Islamic Names*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1995.
- Seâlibî, Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail. *Fıkhü'l-luga ve esrârü'l-Arabiyye*. Sayda : el-Mektebetü'l-Asriyye, 2000.
- Şakiroğlu, Mahmut H. “Leone Caetani”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/544-545. İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992.
- Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 11 Şubat 2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türktaş, Mevlüt Metin. “Türklerde Ad Verme İle İlgili Bazı Tespitler”. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 7/17 (2019), 34-44.
- Üçok, Necip. *Genel Dilbilim: Lengüistik*. İstanbul : Multilingual, 2004.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul : Multilingual, 2. Basım, 2007.
- Yavuz, Mehmet. “İbn Cinnî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/397-400. İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999.